

GLOBALIZACIJA I REGIONALIZACIJA U SVJETSKOM GOSPODARSTVU

IVANKA DUŽANEC

Dinamičan gospodarski razvoj poslije drugoga svjetskog rata pratile su političke, gospodarske, kulturne, ekološke promjene i procesi, a u posljednjem desetljeću te su se promjene intenzivirale na regionalnom i globalnom planu. Cilj nam je upoznati uzroke globalizacije i njihove nositelje, ali i promjene u geografskom prostoru koje nastaju kao njihova posljedica. Osobit poticaj tim promjenama davale su tehnološke inovacije na području komunikacija i transporta, kao i liberalizacija svjetskog gospodarstva.

Pod pojmom globalizacije razumijevamo stvaranje povezanog gospodarskog sustava, u kojem organizacija proizvodnje i usluga prelazi granice nacionalne države. Globalizaciji je prethodila internacionalizacija koja je počela već u 16. stoljeću. U čemu je razlika? Internacionalizacija gospodarstva ovisi o tome kako ga reguliraju nacionalne države, a globalizacija potiče socio-ekonomske procese koji smanjuju državnu regulativu u gospodarstvu nacionalnih država. No globalizacija u sferi socio-kulturnih procesa potiče afirmaciju nacionalne države te tako u mnoštvu multikulturalne različitosti ističe pojedinačna kulturološka obilježja nacionalnih zajednica. O internacionalizaciji možemo govoriti do 70-ih godina, a o globalizaciji od 70-ih godina nadalje.

U isto vrijeme dok se gospodarstvo internacionalizira-globalizira, slabi tradicionalna uloga državnih granica, a to pospješuje međunarodnu suradnju, koja dovodi do procesa regionalizacije, osobito izraženog na gospodarskom planu među susjednim državama. Globalizacija i regionalizacija su procesi koji djeluju istovremeno i utječu jedan na drugoga, dakle, nalaze se u uzročnom odnosu. Usmjerit ćemo pozornost na globalizaciju koju možemo promatrati na dvije razine. Na makrorazini obilježena je djelovanjem vlada koje se zalažu za

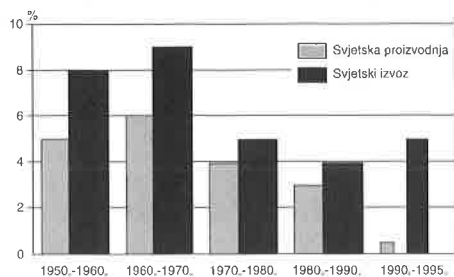
liberalizaciju, dereguliranje i multilateralnu trgovinsku razmjenu, a na mikrorazini obilježena je djelovanjem privatnih poduzeća čiji su glavni cilj profitabilna ulaganja, dakle, ona ulaganja koja donose maksimalni profit.

Globalizacija je osim toga proces koji možemo promatrati s tri gospodarska gledišta i to:

- stajališta proširivanja međunarodne trgovine,
- stajališta porasta cirkulacije kapitala,
- stajališta porasta proizvodnje izvan nacionalnih granica.

GLOBALIZACIJA SVJETSKJE TRGOVINE

Porast volumena svjetske trgovine osobito je snažan u posljednjem desetljeću, što je također posljedica organizacijskih i tehnoloških inovacija, a osobito liberalizacije razmjene dobara. Međunarodna podjela rada je potakla razvoj izvoznog gospodarstva. U okviru Općeg sporazuma o carinama i trgovini GATT već je 1947. godine jedna grupa zemalja bila sporazumna za postupno smanjenje uvoznih carina te se obvezala na pridržavanje dogovorenih načela u izmjeni dobara. Stoga je stopa rasta svjetskog izvoza u poslijeratnom razdoblju bila uvijek iznad stope rasta svjetske proizvodnje.

Sl. 1. Prosječne godišnje stope rasta svjetskog izvoza i svjetske proizvodnje 1950. - 1995.

Nakon porasta cijene nafte stopa svjetskog izvoza i proizvodnje su se ujednačile, da bi u posljednjih pet godina ta razlika bila najveća - proizvodnja raste stopom od 0,50% godišnje, a izvoz stopom od 5% godišnje. Naime, 60% - 70% svjetske trgovine odvija se između industrijskih zemalja, a na sve veće intenziviranje trgovačke razmjene utjecali su slijedeći čimbenici:

1. rušenje trgovačkih barijera,
2. pad troškova transporta i troškova komunikacija,
3. brzina i povećanje sigurnosti prometa nakon uvođenja kontejnerskog transporta i telematike.

GLOBALIZACIJA FINANCIJSKOG SUSTAVA

Da bismo bolje razumjeli globalizaciju svjetske proizvodnje, kao ishodište gospodarstva, i trgovine, kao cilj gospodarstva, nužno je upoznati globalizaciju financijskog sustava. Dva su karakteristična razdoblja.

Prvo je razdoblje do sredine 70-ih godina u kojem je financijsko tržište strogo regulirano, a američki dolar je vodeća valuta s čvrstim tečajem. Financijske transakcije čvrsto koordiniraju i kontroliraju Svjetska banka i MMF, te središnje nacionalne banke. Njihovo je poslovanje u pravilu bilo opterećeno financijskim nametima.

Drugo razdoblje nastaje nakon naftne krize, a njegovo obilježje je napuštanje sustava čvrstih valuta i liberalizacija financijskog poslovanja. Dolazi do stvaranja privatnog bankarstva, poreznih oaza, uz primjenu modernih informacijskih i komunikacijskih tehnika. Utjecaj trgovačkih organizacija pod okriljem UN se smanjio, dok su Svjetska banka i MMF povećali svoje značenje u svrhu prevladavanja krize dugovanja zemalja trećeg svijeta i uspostave stabilizacijskih programa.

GLOBALIZACIJA PROIZVODNJE

Treće važno obilježje globalizacije je globalizacija svjetske proizvodnje, koja je u tijesnoj vezi s globalizacijom svjetske trgovine i

financijskog sustava. Tri su karakteristična razdoblja.

Prvo je razdoblje od 1945. do liberalizacije svjetskog gospodarstva 70-ih godina, kada su ulaganje izvan nacionalnih granica otežavale visoke tarifne barijere, te se većina ulaganja u proizvodnju ostvaruje na domaćem tržištu.

Drugo razdoblje počinje 70-ih godina. Gospodarska kriza nastala porastom cijene nafte potakla je transnacionalne kompanije da radi bolje iskorištenosti povoljnih proizvodnih čimbenika, a to su jeftina radna snaga i jeftine sirovine, pojačaju ulaganja kapitala u nedovoljno razvijenim zemljama trećeg svijeta.

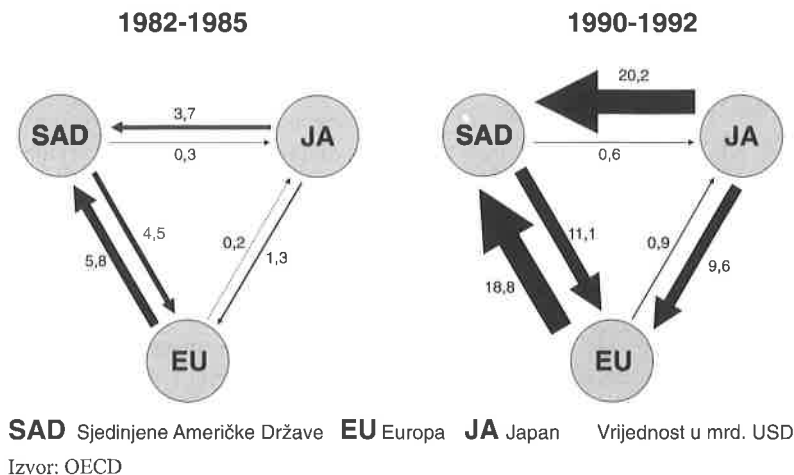
Treće razdoblje počinje 80-ih godina. Više nisu bili primarni jeftini proizvodni faktori nižih troškova proizvodnje po jedinici proizvoda u masovnoj proizvodnji, već su postali važniji drugi aspekti, kao npr. pristup novoj tehnologiji, tržišta i uspješnijim prodajnim mrežama. Zato se 80-ih godina smanjuje značenje zemalja u razvoju, kao cilj ulaganja stranoga kapitala, a u središtu se nalaze ponovo industrijske zemlje, posebice Europska unija, SAD i Japan s ulaganjima u vlastita poduzeća u matičnim ili izvan matičnih država.

Kako su investicije kapitala jedan od važnih pokazatelja globalizacije, to postojeći grafikoni pokazuju kakve su promjene nastale od 1990. - 1992. godine u usporedbi s razdobljem od 1982. - 1985. godine.

Apsolutno gledano, najveća ulaganja u 80. godini na vanjsko tržište među navedenim zemljama ima EU 6,80 mld USD, zatim Japan 5 mld i SAD 4,8 mld USD.

U razdoblju 1990. - 1992. godine došlo je do velikih promjena. Najveći porast investicija u inozemstvu ima Japan (6x) prema SAD zbog njezina otvorenog tržišta, te Europi, a to je 50% njegovih ukupnih investicija u svjetsko gospodarstvo. Potom slijedi EU s porastom od 4x prema Japanu i 3x prema SAD-u. Najmanji rast investicija ima SAD prema EU samo 2x ili 200%.

Broj transnacionalnih kompanija se u posljednjih 20 godina upeterostručio. Tako 3 700 transnacionalnih kompanija ima širom svijeta 170 000 ispostava s prometom od 5,5 bil. USD. Tri četvrtine ukupno izvezenih roba na svjetsko tržište privredile su transnacionalne kompanije.

Sl. 2. Isprepletenost inozemnih izvornih direktnih investicija između triju vodećih žarišta globalnog razvoja 1982. - 1985. i 1990. - 1992.

Nakon ovog prikaza globalizacijskih procesa u pojedinim segmentima svjetskog gospodarstva moramo se pitati: kakve posljedice čini globalizacija na transformaciju geografskog prostora? To su:

- a) deindustrijalizacija klasičnih industrijskih regija,
- b) reindustrijalizacija u deindustrijaliziranim područjima u koje se uvode nove tehnologije i nastaju nove moderne industrijske regije - tehnopolisi,
- c) depopulacija središnjih zona gradova,
- d) na globalnoj razini napušta se bipolarnost u smislu postojanja sjevera i juga ili jezgre i periferije i bipolarnost prelazi u multipolarnost.

REGIONALIZACIJA U SVJETSKOM GOSPODARSKOM PROSTORU

Osim tendencija procesa globalizacije u gospodarstvu svijeta, ostvaruju se trgovačka i investicijska udruživanja unutar regija - nastaju, dakle, regionalna udruženja.

S gledišta upravljanja, izdvajaju se dvije skupine takvih regionalnih udruženja.

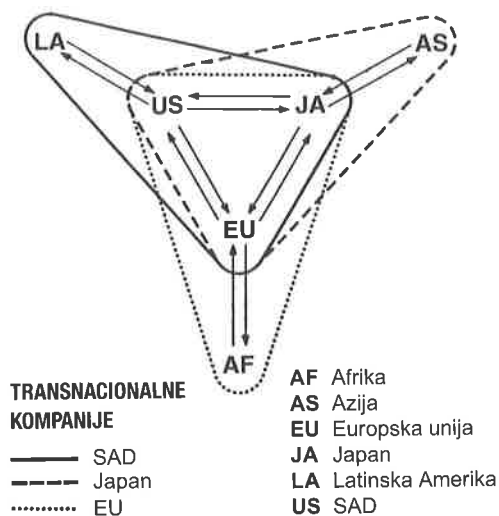
Prva je skupina stvorena pravnim putem, tj. de jure, a regionalizacijom se upravlja centralnim javnim institucijama. Primjer je Europska unija s parlamentom, vijećem ministara itd.

Dругу skupinu gospodarskih regija čine one članice koje su se razvile takoreći "prirodnim

putem", dakle, ne administrativno-pravnim, nego razmjennom roba i usluga i preplitanjem kapitala te su postali de facto, a ne de jure blokovi. Takav je primjer jugoistočno azijski prostor. U tom se slučaju regionalizacijom ne upravlja centralnim javnim institucijama, već se ona potiče od razine proizvođača, koji u geografskom prostoru traže područja s povoljnijim proizvodnim i prodajnim mogućnostima.

Sa stajališta razvijenosti danas u svijetu izdvajamo tri gravitacijska centra svjetskog gospodarstva, i to: EU, Japan i SAD, koji su proželi svoju tehnologiju i poslovanje te na taj način kao gospodarske regije potakle dinamičniji proces globalizacije svjetskog gospodarstva.

Središnji trokut u svjetskom gospodarstvu čine SAD, EU i Japan. Između njih se različitim intenzitetom odvija razmjena robe i ulaganja kapitala. One čine osnovu sistema globalizacije svjetskog gospodarstva, a svaka od njih ima svoj podsistem. Tako zemlje Latinske Amerike čine podsistem Sjedinjenih Američkih Država, zemlje Afrike podsistem Europske Unije, a zemlje Azije podsistem Japana. Svaki trokut zasebno sa svojom regionalnom gospodarskom silom predočava regionalne procese, a njihova isprepletenost predočava globalizaciju svjetskog gospodarstva, u koju su nerazvijene zemlje Latinske Amerike, Afrike i Azije uključene putem svojih posrednika visokorazvijenih industrijskih zemalja.

Sl. 3. Žarišta globalnog razvoja i njihovi podsustavi

Robnu razmjenu između ta tri pola gospodarskoga razvoja suvremenog svijeta predočava grafički prikaz 4 u kojem se podaci odnose na 1993. godinu. Globalno gledajući, najveća trgovačka sila svijeta je EU s vrijednošću trgovačke razmjene u iznosu od 574 mld. USD,

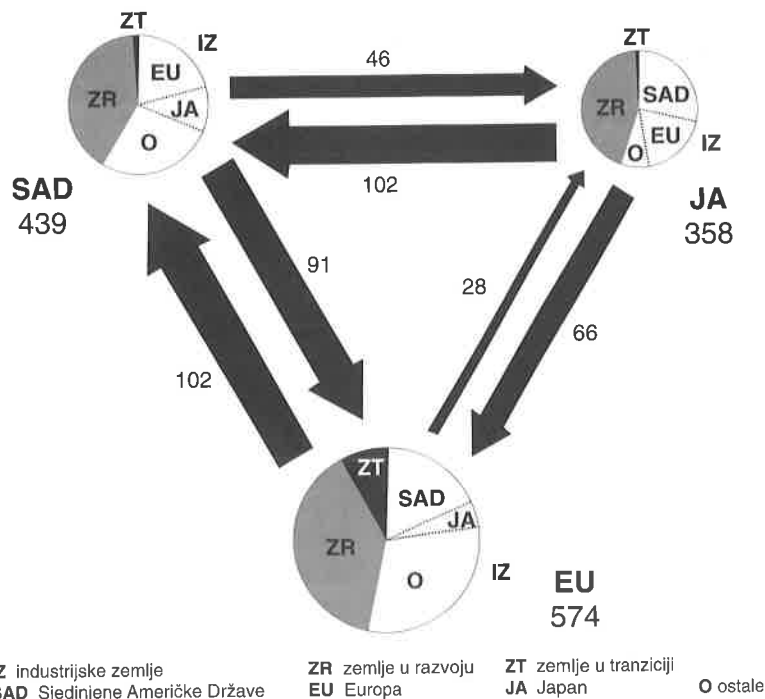
zatim slijedi SAD s vrijednošću od 439 mld USD, te zatim Japan 358 mld USD.

Ima li se u vidu samo njihova međusobna razmjena, najveću vrijednost izvoza ostvaruje Japan (168 mld USD), zatim slijedi EU sa 130 mld USD i SAD s 137 mld USD. Iz ovih vrijednosti izvoza proizlaze i problemi platne bilance, tj. platnog suficita koji ima Japan u trgovačkoj razmjeni s EU i SAD, odnosno platnog deficita EU i SAD s Japanom, iz čega proizlazi carinsko i administrativno reguliranje tržišta koje provodi SAD. Uravnoteženu platnu bilancu u međusobnoj razmjeni postižu EU i SAD.

Neki od uzroka neuravnotežene platne bilance su malo domaće tržište Japana, veliko unutarnje tržište SAD i EU, a uz to i otvoreno tržište SAD-a.

ZAKLJUČAK

Prikaz tendencija globalizacije i regionalizacije pokazuje da su ta dva procesa suprotnog smjera, ali da djeluju istovremeno i utječu jedan na drugoga (vidi grafički prikaz 3.)

Izvor: UNCTAD

Sl. 4. Robna razmjena između triju glavnih žarišta globalnog razvoja 1993.

EUROPSKI GOSPODARSKI PROSTOR

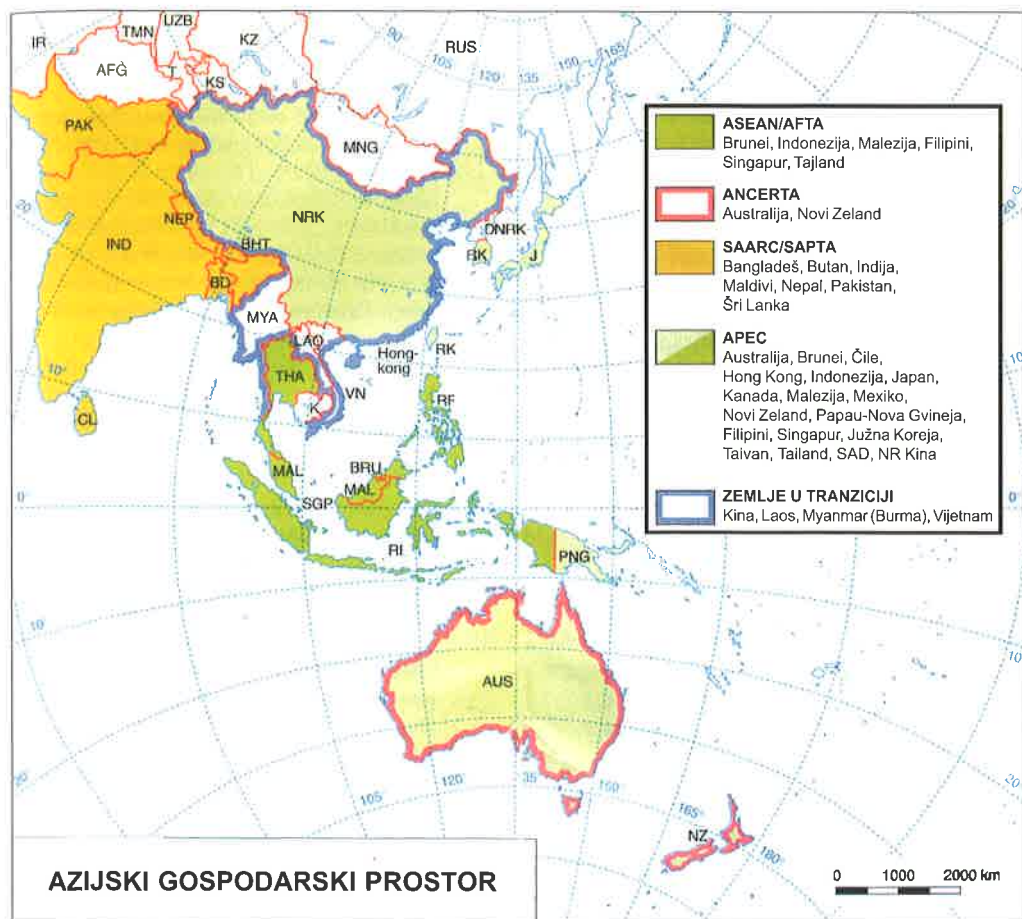

- EFTZ, 1958 (od 1967 EZ) - Belgija, Njemačka, Francuska, Italija, Luxemburg, Nizozemska
- EZ / EU nove članice sa godinom ućlanjenja
E 9, 1973 - Danska, V. Britanija, Irska
EZ 10, 1981 - Grčka
EZ 12, 1986 - Portugal i Španjolska
EZ 15, 1995 - Finska, Austrija, Švedska
- DRŽAVE KOJE TRAJE PRISTUP U EU (sa datumom)
- EFTA, 1995 - Island, Lihtenštajn, Norveška, Švicarska
- Bivše EFTA države (do pristupa EZ/EU) - Danska, V. Britanija, Irska, Portugal, Finska, Austrija, Švedska

- EUROPSKI GOSPODARSKI PROSTOR, 1994 - Belgija, Danska, Njemačka, Finska, Francuska, Grčka, V. Britanija, Irska, Island, Italija, Lihtenštajn, Luxemburg, Nizozemska, Norveška, Austrija, Portugal, Švedska i Španjolska
- SPORAZUM O SURADNJI SA SREDOZEMNIM DRŽAVAMA
- SPORAZUM O SURADNJI S BIVŠIM SOCIJALISTIČKIM DRŽAVAMA
- SPORAZUM O PARTNERSTVU ZA MIR SA EU (sa datumom)
- CEFTA

AMERIČKI GOSPODARSKI PROSTOR

Globalizacija i regionalizacija ne djeluju u istom obliku u gospodarskom prostoru, već imaju jaka polarizirajuća središta. Osim žarišnih prostora, postoje i potencijalne regije rasta, kao što su MERCOSUR (Argentina, Brazil, Paragvaj, Urugvaj), APEC - zemlje na Pacifičkom proćelju četiriju kontinenata, a razgovori se vode o stvaranju transatlantske zone slobodne trgovine - TAFTE između EU i američke integracije NAFTE.

Europska Unija ima velike potencijale rasta u svom zaleđu u području bivših socijalističkih zemalja koje očekuju integraciju u Europsku Uniju.

I na kraju, nameće se pitanje hoće li se trajnije kristalizirati i međusobno surađivati, ali i rivalizirati, ovakve superintegracije ili će one u dalekoj budućnosti izgubiti smisao svoga postojanja, a ostati samo novo, cjelovito svjetsko tržište bez barijera!

IZVORI

Nuhn, H. (1997.): *Globalisierung und Regionalisierung im Weltwirtschaftsraum. Geographische Rundschau* 3, 136-143.

Vresk, M. (1990.): *O internacionalizaciji svjetske privrede.*

Geografski horizont 2, 11-18. Zagreb.